

визначення Иоасафа на этом не прекратились. Решением тройки ПП ОГПУ СКК от 13 октября 1933 года по ст.58-10 УК РСФСР он был выслан в Северный край сроком на 10 лет. Однако 21 марта 1934 года его как инвалида условно освобождают из ссылки и разрешают поселиться в Подмосковье.

Епископ Иоасаф был лично знаком и поддерживал дружеские отношения с митрополитами, будущими патриархами Сергием и Алексием, архиепископом Харьковским Иннокентием, митрополитом Киевским Константином.

29 июня 1934 года епископ Иоасаф был назначен на Могилевскую кафедру, которой управлял до 16 октября 1936 года. Когда сотрудники органов государственной безопасности в том же году в третий раз (!) арестовали епископа Иоасафа, он уже, оставив службу, находился на покое в Белгороде. Кроме стандартных обвинений в контрреволюционной, антисоветской деятельности, ему инкриминировалось ведение террористической агитации. Видимо следователи имели в виду его высказывание, что «Кавказ понес заслуженную кару. На Кавказе он приказал расстрелять двадцать пять тысяч человек. И эта, невинно пролитая кровь, никогда не останется без отмщения. Пуля не минует и Сталина»[6]. Уже только одно подобное заявление в страшные 1930-ые, как правило, приводила его автора на эшафот. А тут еще на одном из допросов выяснилось, что во время обсуждения проекта Конституции 1936 года он говорил о необходимости восстановления колокольного звона, отмены регистрации духовенства в советских административных органах, открытии, хотя одного свечного завода в области.

Виновным себя епископ Иоасаф признал лишь частично, что не помешало Тройке при УНКВД по Курской области 4 декабря 1937 года осудить его к высшей мере наказания – расстрелу. Приговор привели в исполнение в тот же день в Курске...

В мае 1990 года прокуратура Белгородской области вернула из забвения честное имя патриота и гражданина Владимира Давыдовича Жевахова. Епископ Иоасаф был личностным хранителем Православной Веры и Русской Церкви, за которые он отдал свою жизнь в застенках НКВД.

Литература:

1. 1. Архив управления ФСБ РФ по Курской области (далее – АУФСБ РФ КО). Ф. АУД. Д.П-14822. Л.19.
2. 2. АУФСБ РФ КО. Ф. АУД. Д.П-14822. Л.32.
3. 3. АУФСБ РФ КО. Ф. АУД. Д.П-14822. Л.20.
4. 4. АУФСБ РФ КО. Ф. АУД. Д.П-14822. Л.38.
5. 5. АУФСБ РФ КО. Ф. АУД. Д.П-14822. Л.26.
6. 6. АУФСБ РФ КО. Ф. 10.Оп.2. Д.8 (1937 г.). Л.84.

М. ПЕТРОВ І ЙОГО КУРС ЛЕКЦІЙ З ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

*Кеда М.К.
м. Чернігів*

Суспільно-політичні зміни в Російській імперії в другій половині XIX ст. зіграли в цілому позитивну роль у розвитку історичних знань. Демократизація університетської науки, введення практичних занять, стажування в найкращих європейських університетах – все це сприяло систематичному вивченню всесвітньої історії. Зростання наукового інтересу звичайно потребувало відповідної літератури.

В середині XIX ст. все більш гостро відчувався брак хороших підручників з всесвітньої історії. Поширеними були курси В. Шульгіна, М. Овсяннікова, Д. Гловайського. В якості спеціальних підручників для вищої школи в користуванні були також перекладні курси (наприклад, Аббата Міллола, Вюльфінга, С. Зябловського та ін.). Їх об'єднувало те, що внутрішні і зовнішньополітичні події викладались в хронологічному порядку по країнах, причому часто з довільним підбором фактів.[1]

Наукова діяльність професора Харківського університету М. Петрова (1826 – 1887) була цілковито присвячена вивченню всесвітньої історії. Він займався дослідженням цілої низки загальних і спеціальних питань. Історія Стародавнього Риму, епоха Реформації, історія папства, діяльність Савонароли, Еразма Роттердамського, Лютера, Жанни д'Арк, Людовіка XIV, Петра I та інші теми склали коло його спеціальних інтересів.[2] Проте однією з найяскравіших сторінок його наукової діяльності було створення ним якісно нового для тогочасної Росії курсу всесвітньої історії, який вийшов у 4-х томах під назвою “Лекції з всесвітньої історії”.[3]

На жаль, цей курс лекцій побачив світ лише після смерті автора, у 1888 р. Його було видано на основі літографованих і власноручних записок професора та його паперів. Головну редакцію й обробку першого тому – стародавньої історії – взяв на себе О. Деревницький, другий том – середні віки – обробив В. Надлер, а третій і четвертий – історію нових часів – В. Бузескул.[4]

М. Петров був добре знайомий з прикладами складання “всесвітніх історій”. Під час закордонного відрядження країнами Європи у 1858 – 1860 рр. він мав нагоду спілкуватись з найяскравішими представниками європейської історичної науки: І.Г. Дройзеном, Ф.К. Дальманом, Л. Ранке, Г. Зібелем, та іншими. Складений ним після цієї подорожі порівняльний -огляд новітньої європейської історіографії охоплював в основному роботи саме з всесвітньої історії.[5] Тому можна стверджувати, що методику складання подібного курсу лекцій він запозичив у кращих європейських дослідників. Найвидатнішими творцями “всесвітніх історій” він вважав німецьких дослідників від Роттека і Шлоссера до Вебера та його сучасників.[6] Аналізуючи всі плюси та мінуси їх досягнень, у своїй роботі він намагався запозичити все найкраще, що вони напрацювали. Автор вважав такий підхід абсолютно справедливим. За його словами коли предметом занять стає всесвітня історія, то “при невичерпності змісту, історичну частіше за все доводиться спиратись на результати, здобуті для науки іншими”.[7] Однак було б несправедливо вважати цю роботу компіляцією. Курс лекцій М. Петрова, за словами акад. В. Васильєвського, “не є переробкою якої-небудь французької чи німецької книжки, він не викладає події з якої-небудь чужої нам національної точки зору”, він “носить на собі яскраву печатку свого походження”.[8]

Хронологічно ця робота обіймає події від історії Стародавнього Сходу до Нового часу, а саме, до подій Французької революції.

По суті справи курс лекцій представляє собою узагальнення творчого доробку ученого за майже сорок років його наукової діяльності. Багато в чому М. Петров продовжував розвивати принципи своїх попередників – дослідників проблем всесвітньої історії – П.М. Кудрявцева, С.В. Єшевського, В.І. Герье.

Готуючи власний курс, М. Петров аналізував вже існуючі роботи і прийшов до висновку, що всесвітня історія не повинна зводитись лише до конспекту політичних подій як у Вебера, або до культурно-побутової історії на зразок Цейса. [9] У нього переважає історія політичних та суспільних відносин. На жаль, економічний аспект представлений дуже слабо, що, взагалі при тогочасній ситуації було скоріше нормою, ніж виключенням для більшості істориків. Економічні дослідження ставали предметом суто спеціальних досліджень. Більше зацікавлення з його боку викликала культурна

історія. В "Лекціях" вона посідає другорядне місце, однак архівні матеріали свідчать про неабиякий інтерес дослідника до культурно-побутової проблематики. [10]

В свою концепцію всесвітньої історії М. Петров досить органічно вписав історію Сходу та Росії. Особливу увагу передбачалось звернути саме на історію Росії. Свій курс лекцій сам автор вважав спробою створити самостійний вітчизняний підручник. "Самостійність його буде звичайно не у відкритті яких-небудь нових боків і явищ минулого життя, не в оригінальності дослідження вже відомих, але, головним чином, у руській точці зору на весь рух всесвітньої історії і згідно з цим руським поглядом класифікації, відборі, плануванні й оцінці подій". [11] Те, що автор приділив історії слов'ян та особливо історії Росії багато уваги, не було абсолютним нововведенням. Вже підручники В. Шульгіна та особливо Д. Іловайського мали розділи, присвячені історії слов'ян та історії Росії. [12]

Історія Росії не була спеціалізацією М. Петрова. Йому, щоправда, доводилось читати цей курс за відсутності викладача російської історії у 1871 – 1873 рр., 1875 – 1876 рр. [13] Проте, в "Лекціях" історія Російської імперії висвітлювалась в тісному зв'язку з міжнародними подіями, з'ясовувалась її історична роль на міжнародній арені. Однак загалом представлена ним в "Лекціях" концепція російської історії була досить слабкою порівняно зі спеціальними дослідженнями, які вже існували на той час і згодом міцно утвердились в науці.

Більш успішно розробляв він історію Сходу. Це помітили й оцінили провідні спеціалісти-сходознавці. [14] Як і історія Росії, історія Сходу тісно вплетена в загальноісторичний процес.

Однією з обов'язкових вимог до курсу всесвітньої історії М. Петров вважав його загальнодоступність. Такий підручник, на його думку, мав стати в нагоді не тільки спеціалісту, а й людині не підготовленій, яка цікавиться історією і може використати підручник як елементарну основу, опору для подальшого надбання знань. Зі своїми думками з цього приводу він виступив у пресі. Його стаття "Історична підготовка" [15] викликала значний суспільний резонанс. В ній автор критикував існуючі методи навчання історії. Він вважав, що учнів треба зацікавити предметом, а не змушувати їх механічно заучувати. Свідоме вивчення, на його думку, приведе не лише до поглиблення знань, а й до розуміння предмета. Тому при викладанні історії так важливо прослідкувати зв'язок між подіями, їх суть, а не просто викласти факти. Така позиція викладача викликала полеміку з боку інших істориків. Так, виступаючи проти надмірної завантаженості науковими фактами, іменами та датами, М. Петров наводить у приклад підручник для гімназій Д. Іловайського, чим викликає гостру критику своїх методів із боку останнього. [16]

Досить вагомим фактором популярності підручника у автора виступає вишуканість мови. Аналізуючи "Історію німців" М.І. Шмідта він зазначає, що ця книга не відрізнялась ані ґрунтовністю, ані вченим апаратом. Але завдяки доступності і вишуканості мови мала надзвичайний успіх: "шкільна цехова наука попередніх часів вперше в роботі Шмідта скинула свою стару схоластичну одежу й у модному світському костюмі вийшла зі школи в суспільство". [17] До появи цієї книги німецька публіка, на думку М. Петрова, не підозрювала, що можна цікаво писати історію.

Отже, не дивно, що появу такого підручника "дійсно вищого розряду" вважали "безсумнівно відрадним явищем" вітчизняної історіографії. [18] Лекційний курс харківського історика відрізнявся чіткою структурою, стислістю й логічністю викладення, обґрунтованістю висновків. [19] Щоправда, окремі рецензенти часто називали цей курс "поверховим", зазначаючи надмірну "узагальненість" підбраного матеріалу. [20] Проте, автор ставив собі за мету написати саме загальний курс, показати загальну картину історичного розвитку. Він намагався зупинитись лише на

найважливіших моментах історії, опускаючи все другорядне та малозначуще. Саме в цьому і була заслуга його лекцій. А. Деревницький, безпосередньо знайомий з автором, згадує його слова: “Треба писати так, щоб з книги слова не можна було викинути, щоб у ній не було нічого зайвого”. [21] “У Росії, при слабкому розвитку навчальної літератури, за недостатком посібників, путящі курси мають особливо цінуватись: учителю, наприклад, доводиться інколи вдовольняти тим запасом відомостей, який виніс він з університету”. [22]

Крім курсу лекцій для вищої школи М. Петров наприкінці життя мав намір написати підручник для гімназій. На жаль, цьому плану (як, зрештою ще декільком іншим його цікавим проектам) не довелося здійснитися: його раптова смерть перекреслила усі творчі задуми. Проте, представлені у багатьох виданих творах та архівних матеріалах критичні висловлювання, зауваження та особисті думки автора дозволяють відтворити його погляди на ключові моменти історичного процесу.

“Лекції з всесвітньої історії” мали неабиякий успіх. У 1910 р. вийшло навіть продовження цього курсу, складене проф. П.Н. Ардашевим у вигляді “Додатку” до лекцій М. Петрова. Ця робота була представлена як п’ятий том в двох частинах і хронологічно обіймала події від початку Французької революції до початку ХХ ст. [23]

За цю наукову роботу М. Петрову в 1889 році було присуджено премію Петра Великого як за “єдину оригінальну руську книгу” з всесвітньої історії, де події “викладено в їх цілісності й суворо науковому дусі”. [24] Лекційний курс витримав три видання. Його було оголошено офіційним “навчальним посібником” з всесвітньої історії “для вищих класів середніх навчальних закладів”. В цій якості він не виходив з користування до революції 1917 року.

Література

1. Остапов Н.В. М.Н. Петров – профессор-новист Харьковского университета //Российские университеты в XVIII – XX веках. Сборник научных статей. – Вып. 5. – Воронеж, 2000. – С. 157.
2. Петров М.Н. Из всемирной истории: Очерки. – 4-е изд. – СПб: Тип. Стасюлевича. 1904. – 508 с.
3. Петров М.Н. Лекции по всемирной истории. В 4 т. – Харьков, 1888 – 1890.
4. Бузескул В.П. Всеобщая история и ее представители в России в XIX и начале XX века. – М.: Изд. АН СССР. – 1929. – Ч. 1. – С. 124.
5. Петров М.Н. Новейшая национальная историография в Германии, Англии и Франции. Сравнительный историко-библиографический обзор. – Харьков: В университетской типографии, 1861. – 309 с.
6. Там само. – С. 4.
7. Там само. – С. 88.
8. О двенадцатом присуждении премий императора Петра Великого, учрежденных при Министерстве народного просвещения. Подробные разборы сочинений, представленных на соискание премий императора Петра Великого в 1889 г. //ЖМНП. – 1889. – Ч ССLXIV. – июль. – С. 17.
9. Петров М.Н. Курс Древней истории, читанный в Харьковском университете. Литограф. изд. – Харьков, 1884. – С. 41.
10. ЦДІАУ. – Ф. 2048. – Оп. 1. – Спр. 40 – 42 зв. Средняя история. – Арк. 106 – 113..
11. Петров М.Н. Лекции по всемирной истории. Том 1. История древнего мира. – Изд. 2-е в новой обработке и с дополнениями А.Н. Деревницкого. – СПб: Издал В. Березовский. 1907. – С. 42.
12. Наша учебная литература. Обзорение учебников по всеобщей истории //ЖМНП. – 1868. – № 3. – Ч.137. – С. 991.
13. Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805 – 1905) /Под ред. М.Г. Халанского и Д.И. Багалая. – Харьков. 1908. – С. 25.

14. Ковалівський А.П. Вивчення Сходу в Харківському університеті та Харкові у XVIII – XX віках //Антологія літератур Сходу /Упорядкування, вступна стаття та примітки доктора історичних наук професора А. Ковалівського. – Харків, 1961. – С. 37.
15. Петров М.Н. Историческая подготовка. Pro domo sua. – Харьков, 1881.
16. Иловайский Д. Историческая подготовка – профессора Петрова //Санкт-Петербургские ведомости. – 1881. - № 244 (6/18 октября). – С 1-2.
17. Петров М.Н. Новейшая национальная историография в Германии, Англии и Франции. – С. 14
18. Х. Два университетских курса по всеобщей истории //Русская мысль. – 1888. – Книга XII. – С. 45.
19. Голубкин Ю.А., Могилка О.Н. М.Н. Петров как историк //Вестник Харьковского университета. – № 316. – Вып. 22. – 1988. – С. 28.
20. Иловайский Д. Историко-критические заметки //Русский вестник. – 1888. – Декабрь. – С.13.; О двенадцатом присуждении премий императора Петра Великого ... //ЖМНП. – 1889. – июль. – С. 28.
21. Деревицкий А. Михаил Назарович Петров. Биографический очерк. – Харьков, Издание книжного магазина Д.И. Полуехтова, 1887. – С. 31
22. Бузескул В.П. М.Н. Петров. Некролог //ЖМНП. – 1887. – Март. – С. 47.
23. Бузескул В.П. Всеобщая история и ее представители в России в XIX и начале XX века. – Ч. 1. – С. 125.
24. О двенадцатом присуждении премий императора Петра Великого ... //ЖМНП. – 1889. – Ч CCLXIV. – июль. – С. 17 – 20.

ВІЙСЬКОВА ОСВІТА ЗА ЧАСІВ МИКОЛИ І В ІСТОРІОГРАФІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ.

*Козинець О.Г.
м. Чернігів*

Період правління імператора Миколи І внаслідок різних причин був досить нерівномірно висвітлений в історичній літературі. При вивченні історичних подій другої чверті ХІХ ст. вчені, як правило, досліджували такі проблеми, як повстання декабристів, створення таємних та цензурних комітетів; особлива увага приділялась поразці у Східній війні 1853-1856 рр. Всі ці проблеми достатньо повно висвітлені на історіографічному рівні. Але в той же час багато важливих сюжетів залишилося поза увагою історіографів. Така доля, наприклад, спіткала питання створення та розвитку системи військової освіти за часів царювання Миколи І.

Тому ми поставили за мету проаналізувати як відображена в історіографії другої половини ХІХ ст. проблема становлення та розвитку військової освіти в Російській імперії. Хронологічні рамки обумовлені тим, що саме в цей час вона набула достатньо інтенсивної розробки.

Необхідно зазначити, що процес становлення військової освіти в Росії розпочався за часів правління Петра І, але перший кадетський корпус був започаткований пізніше у 1732 році. У цілому система військової освіти в Російській імперії розвивалась достатньо нерівномірно, але при наступниках Петра І чисельність військових навчальних закладів неухильно зростала, військова освіта поступово диференціювалась за різними ознаками: за родами військ, за військовими спеціальностями, за видами підготовки.